

วิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

สุภีร์ ทุมทอง

๓ เมษายน ๒๕๖๒

รายวิชา ๒๐๒ ๓๑๗ วิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิปัสสนาภาวนา รุ่นที่ ๑๔

อ.สุภีร์ ทুমทอง ป.ธ.๔, วศ.บ., พธ.ม., พธ.ด.

supee2t@gmail.com, www.ajsupee.com

ก. สังเขปรายวิชา

ศึกษาความรู้พื้นฐานของวิปัสสนาภาวนาโดยทั่วไป
หลักวิปัสสนาภาวนาตามนัยของพระไตรปิฎก
อรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสสต่าง ๆ

ข. วัตถุประสงค์

๑. นิสิตมีความรู้พื้นฐานวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์
๒. นิสิตเข้าใจหลักวิปัสสนาภาวนาแบบต่าง ๆ ในคัมภีร์
๓. นิสิตเข้าใจหลักวิปัสสนาที่จัดเป็นระบบในคัมภีร์
๔. นิสิตสามารถอธิบายเชื่อมโยงหลักธรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิปัสสนาภาวนาได้ตรงตามคัมภีร์

ค. การวัดและประเมินผล

๑. การเข้าชั้นเรียน ความสนใจ	๑๐	คะแนน
๒. งานสรุปสาระการเรียนรู้ประจำสัปดาห์	๔๐	คะแนน
๓. ทดสอบในห้องเรียน	๕๐	คะแนน
	รวม ๑๐๐	คะแนน

ง. เวลาและหัวข้อการบรรยาย

๑. ๓ เม.ย. ๖๒ ความรู้พื้นฐานวิปัสสนาภาวนาในพระไตรปิฎก
๒. ๑๐ เม.ย. ๖๒ หลักวิปัสสนาภาวนาแบบต่าง ๆ ในพระไตรปิฎก
๓. ๑๗ เม.ย. ๖๒ หลักวิปัสสนาภาวนาที่จัดเป็นระบบ
๔. ๒๔ เม.ย. ๖๒ วิปัสสนาภาวนากับหลักธรรมต่าง ๆ และทดสอบ

๑. ความรู้พื้นฐานวิปัสสนาภาวนาในพระไตรปิฎก

๑.๑ สภาวะของวิปัสสนา

๑.๒ ลักษณะของวิปัสสนา

๑.๓ ฐานะและตำแหน่งของวิปัสสนา

๑.๑ ตัวสภาวะของวิปัสสนา

กตเม ฌมา กุสลา. ยสฺมี สมเย กามาวจรํ กุสลํ จิตฺตํ อุปฺปนฺนํ โหติ
โสมนสฺสสหคฺตํ ฌานสมฺปยุตฺตํ รูปารมฺมณํ วา สทฺถารมฺมณํ วา
คนฺธารมฺมณํ วา รสธารมฺมณํ วา โผฏฐพฺพารมฺมณํ วา ฌมฺมารมฺมณํ วา,
ยํ ยํ วา ปนารพฺภ; ตสฺมี สมเย ผสฺโส โหติ, เวทนา โหติ, สลฺยา โหติ,
เจตนา โหติ, จิตฺตํ โหติ, ... สติ โหติ, สมฺปชฌณํ โหติ,
สมฺโถ โหติ, **วิปสฺสนา** โหติ; ปคฺคาโห โหติ, อวิกฺเขโป โหติ;
เย วา ปน ตสฺมี สมเย อณฺเณปี อตฺถิ ปฏฺวิจฺจสมฺบุตฺตนา อรูปิโน ฌมา;
อิเม ฌมา กุสลา.

(อภิ.สง. ๓๔/๑)

๑.๑ ตัวสภาวะของวิปัสสนา

กตมา ตสฺมึ สมเย วิปัสสนา โหติ.

ยา ตสฺมึ สมเย ปญฺญา ปชานนา, วิจโย ปวิจโย ฌมฺมวิจโย,
สลฺลภฺขณา อุลฺลภฺขณา ปจฺจุพลฺภฺขณา, ปญฺทิจฺจํ โภสฺลฺลํ เนปฺปญฺญํ,
เวทฺทพฺยา จินฺตา อฺปปริกฺขา, ภูริ เมธา ปริณายิกา,
วิปัสสนา สมฺปชฺฌณํ ปโตโท, ปญฺญา ปญฺญินฺทริยํ ปญฺญาพลํ,
ปญฺญาสฺตถํ ปญฺญาปาสาโท ปญฺญาอาโลโก ปญฺญาโอภาโส
ปญฺญาปชฺโชโต ปญฺญารตฺนํ, อโมโห ฌมฺมวิจโย สมฺมาทิฏฺฐิ;
อํ ตสฺมึ สมเย วิปัสสนา โหติ.

(อภี.สง. ๓๔/๕๕)

๑.๑ ตัวสภาวะของวิปัสสนา

ตสฺส เอวํ อิมํ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาวยโต

จตฺตารอฺปิ สติปญฺจานา ภาวนาปาริปุริ คจฺจนฺติ,

จตฺตารอฺปิ สมมปฺปธานา ภาวนาปาริปุริ คจฺจนฺติ,

จตฺตารอฺปิ อิหฺธิปาทา ภาวนาปาริปุริ คจฺจนฺติ,

ปญฺจปี อินฺทฺริยานิ ภาวนาปาริปุริ คจฺจนฺติ,

ปญฺจปี พลาณี ภาวนาปาริปุริ คจฺจนฺติ,

สत्ตปี โภชณฺงฺคา ภาวนาปาริปุริ คจฺจนฺติ.

ตสฺสึเม เทว ฌมฺมา ยุกฺนทฺธา วตฺตนฺติ. **สมโถ จ วิปสฺสนา จ.**

(ม.อ. ๑๔/๔๓๑)

๑.๑ ตัวสภาวะของวิปัสสนา

(ก) กตเม เทว ฌมมา พหุการา.

สติ จ สมุปชฌณญจ. อิม เทว ฌมมา พหุการา.

(ข) กตเม เทว ฌมมา ภาเวตพพา.

สมโถ จ วิปัสสนา จ. อิม เทว ฌมมา ภาเวตพพา.

(ค) กตเม เทว ฌมมา ปริณเฑยยา.

นามญจ รูปญจ. อิม เทว ฌมมา ปริณเฑยยา.

(ฌ) กตเม เทว ฌมมา ปหาตพพา.

อวิชชา จ ภวตณฺหา จ. อิม เทว ฌมมา ปหาตพพา.

(ที.ปา. ๑๑/๓๕๒)

๑.๑ ตัวสภาวะของวิปัสสนา

จตฺสฺโส อีมา ภิกฺขเว **สมาธิภาวนา**. กตฺมา จตฺสฺโส.

อตฺถิ ภิกฺขเว สมาธิภาวนา ภาวิตา พหุลีกตา

ทิวฺจธมฺมสุขวิหาราย สํวตฺตติ,

อตฺถิ ภิกฺขเว สมาธิภาวนา ภาวิตา พหุลีกตา

ฌานทสฺสนปฺปฏฺฐิลาภาย สํวตฺตติ,

อตฺถิ ภิกฺขเว สมาธิภาวนา ภาวิตา พหุลีกตา

สติสมฺปชฌณาย สํวตฺตติ,

อตฺถิ ภิกฺขเว สมาธิภาวนา ภาวิตา พหุลีกตา

อาสวานํ ขยาย สํวตฺตติ.

(องฺ.จตฺกุก. ๒๑/๔๑)

๑.๑ ตัวสภาวะของวิปัสสนา

กตมา จ ภิกฺขเว สมာธิภาวณา ภาวิตา พหุลีกตา
อาสวานํ ขยาย สํวตฺตติ.

อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปณฺจสุ อูปาทานกฺขนฺธสุ

อุทฺยพฺพยานุปฺสฺสี วิหฺรติ “อิติ รุปํ,

อิติ รุปสฺส สมุทฺโธ, อิติ รุปสฺส อตฺถงฺคโม,

อิติ เวทนา,...

(องฺ.จตุกก. ๒๑/๔๑)

๑. ความรู้พื้นฐานวิปัสสนาภาวนาในพระไตรปิฎก

๑.๑ ตัวสภาวะของวิปัสสนา

๑.๒ ลักษณะของวิปัสสนา

๑.๓ ฐานะและตำแหน่งของวิปัสสนา

๑.๒ ลักษณะของวิปัสสนา

โส เอวํ สสมาหิตเต จิตฺเตตฺตํ ปริสุทฺทเช ปรีโยทาเต อนงฺคเณ
วิคตฺตูปกฺกิลเสเส มุทฺตฺตฺตํ กมฺมนิเย จิตฺเต อาเนนฺชปฺปตฺเต
ฅานทสฺสนาย จิตฺตํ อภินิหฺรตี อภินินฺนาเมตี;

โส เอวํ ปชานาตี ‘อัย โข เม กาโย รูปี จาตุมฺมหาภูตฺติโก
มาตาเปตฺตีกสมฺภโว โอตฺถกฺมมาสุปฺจโย
อนิจฺจจฺฉาตฺนปริมทฺทนภทฺทวิทฺธฺสนธมฺโม,
อิทฺถจ ปน เม วิญฺญาณํ เอตฺถ สิตฺตํ เอตฺถ ปฏฺฐิทฺถนฺ’ตี.

(ที.สี. ๙/๒๓๔)

๑.๒ ลักษณะของวิปัสสนา

รูป ภาวนา อนิจจัง, เวทนา อนิจจา, สัญญา อนิจจา,
สังขาร อนิจจา, วิญญาณ อนิจจัง.

เอวํ ปสฺสํ ภาวนา สุตวา อริยสาวโก รูปสมิมปิ นิพพินฺทติ,
เวทนายปิ นิพพินฺทติ, สัญญายปิ นิพพินฺทติ, สงฺขารेषูปิ นิพพินฺทติ,
วิญญาณสมิมปิ นิพพินฺทติ, นิพพินฺทํ วิรชชติ, วิกฺกาคา วิมฺุจฺจติ,
วิมฺุตฺตสมิํ “วิมฺุตฺต”มิตฺติ ญาณํ โหติ, “ชฺเฌนา ชาตฺติ, วุสฺสิตํ พุรฺหมจฺริยํ,
กตํ กรณียํ, นนาปรํ อิตฺถตฺตยา”ติ ปชานาติ.

(สํ.ข. ๑๗/๑๒)

๑.๒ ลักษณะของวิปัสสนา

รูปํ ภิกฺขเว ทุกฺขํ, เวทนา ทุกฺขา, สมฺมตฺตา ทุกฺขา,
สงฺขารํ ทุกฺขา, วิญฺญาณํ ทุกฺขํ.

เอวํ ปสฺสํ ... นนฺตํ อิตฺถตฺตํ ปชานนฺตี.

(สํ.ข. ๑๗/๑๓)

๑.๒ ลักษณะของวิปัสสนา

รูปํ ภิกขเว อนตฺตา, เวทนา อนตฺตา, สลฺยา อนตฺตา,
สงฺขารํ อนตฺตา, วิญฺญาณํ อนตฺตา.

เอวํ ปสฺสํ ภิกขเว สุตฺวา อริยสวโก รูปสมิมฺปิ นิพฺพินฺหติ,
เวทนายปิ นิพฺพินฺหติ, สลฺยายปิ นิพฺพินฺหติ, สงฺขารेषูปิ นิพฺพินฺหติ,
วิญฺญาณสมิมฺปิ นิพฺพินฺหติ, นิพฺพินฺหํ วิรชชติ, วิราคา วิมฺุจฺจติ,
วิมุตฺตสมิํ “วิมุตฺต”มิติ ญาณํ โหติ, “ซีณา ชาติ, วุสิตํ พรหมจริยํ,
กตํ กรณียํ. นวาปรํ อิตถตฺตยา”ติ ปชานาติ.

(สํ.ข. ๑๗/๑๔)

๑.๒ ลักษณะของวิปัสสนา

รูป ภาวเว อนิจจํ, ยทนิจจํ ตํ ทุกขํ, ยํ ทุกขํ ตทนต์ตา,
ยทนต์ตา ตํ “เนตํ มม, เนโสหมสมิ, น เมโส อตฺตา”ติ
เอวเมตํ **ยถาภูตํ สมมปปญญา ย ทฏฺฐพฺพํ.**

เวทนา อนิจจา ...สญญา อนิจจา ...สงฺขารา อนิจจา ...
วิญญาณํ อนิจจํ, ยทนิจจํ ตํ ทุกขํ, ยํ ทุกขํ ตทนต์ตา,
ยทนต์ตา ตํ “เนตํ มม, เนโสหมสมิ, น เมโส อตฺตา”ติ
เอวเมตํ **ยถาภูตํ สมมปปญญา ย ทฏฺฐพฺพํ.**

เอวํ ปสฺสํ ฯเปฯ นวปรํ อิตถตฺตยาตี ปชานาตี.

(ส.ข. ๑๗/๑๕)

๑.๒ ลักษณะของวิปัสสนา

รูป ภาวนา อนิจจัง, โยปี เหตุ โยปี ปัจจโย รูปสุส อุปปาทาย,
โสปี อนิจโจ, อนิจจสมภูตัม ภาวนา รูป, กุโต นิจจัง ภวิสสุติ.
เวทนา อนิจจา ... สมุตา อนิจจา ... สงขารา อนิจจา ...
วิญญาณัม อนิจจัง, โยปี เหตุ โยปี ปัจจโย วิญญาณสุส อุปปาทาย,
โสปี อนิจโจ, อนิจจสมภูตัม ภาวนา วิญญาณัม, กุโต นิจจัง ภวิสสุติ.
เอวํ ปสฺสํ ๗เป๗ นานปรํ อิตถตฺตยาตี ปชานาตี.

(ส.ข. ๑๗/๑๘)

๑.๒ ลักษณะของวิปัสสนา

อนิจฺจณฺเณว ภิกฺขเว ภิกฺขุ รูปํ “อนิจฺจนฺ”ติ ปสฺสตี.
สาสฺส โหตี สมฺมาทิฏฺฐิ, **สมฺมา ปสฺสํ** นิพฺพินฺนทตี,
นฺนทิกฺขยา รากกฺขโย, รากกฺขยา นฺนทิกฺขโย,
นฺนทिरากกฺขยา จิตฺตํ วิมุตฺตํ “สุวิมุตฺตนฺ”ติ วุจฺจตี.
อนิจฺจณฺเณว ภิกฺขเว ภิกฺขุ เวทนํ “อนิจฺจนฺ”ติ ปสฺสตี...

(สํ.ข. ๑๗/๕๑)

๑.๒ ลักษณะของวิปัสสนา

รูปํ ภิกขเว โยนิโส मनสิโครธ, รูปานิจฺจตณฺจ ยถาภูตํ สมนุสฺสณ.

รูปํ ภิกขเว ภิกขุ โยนิโส मनสิโครนฺโต

รูปานิจฺจตณฺจ ยถาภูตํ สมนุสฺสณฺโต รูปสฺมि นีพพิณฺหติ,

นฺนทิกฺขยา รากกฺขโย, รากกฺขยา นฺนทิกฺขโย,

นฺนทिरากกฺขยา จิตฺตํ วิมุตฺตํ “สุวิมุตฺตนฺ”ติ วุจฺจติ.

เวทนํ ภิกขเว โยนิโส मनสิโครธ,...

(ส.ข. ๑๗/๕๑)

๑.๒ ลักษณะของวิปัสสนา

อัย โข ปน อคฺคิเวสฺสน กายโย รูปี จาตุมฺมหาภูตฺติโก มาตาเปตฺตีกสมฺภโว
โธทนกุมฺมาสุปฺจโย อนิจฺจุจฺฉาทนปริมทฺทนภทฺทวิทฺธฺสนธมฺโม
อนิจฺจโต ทุกฺขโต โรคฺโต คณฺหโต สลฺลโต อฆโต อาพารโต
ปรโต ปโลกโต สุญฺญโต อนตฺตโต สมฺนุสฺสิตพฺโพ,
ตสฺสิมํ กายํ อนิจฺจโต ทุกฺขโต โรคฺโต คณฺหโต สลฺลโต
อฆโต อาพารโต ปรโต ปโลกโต สุญฺญโต อนตฺตโต สมฺนุสฺสโต
โย กายสฺมึ กายจฺฉนฺโท กายสีเนฺโท กายนฺวยตา สา ปหฺยตี.

(ม.ม. ๑๓/๒๐๕)

๑.๒ ลักษณะของวิปัสสนา

สุขาปี โข อคฺคิเวสฺสน เวทนา อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุပ္ปนฺนา
ขยธมฺมา วยธมฺมา วิวราครธมฺมา นีโรธธมฺมา,
ทุกฺขาปี โข อคฺคิเวสฺสน เวทนา อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุပ္ปนฺนา
ขยธมฺมา วยธมฺมา วิวราครธมฺมา นีโรธธมฺมา,
อทุกฺขมสุขาปี โข อคฺคิเวสฺสน เวทนา อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุပ္ปนฺนา
ขยธมฺมา วยธมฺมา วิวราครธมฺมา นีโรธธมฺมา.

เอวํ ปสฺสํ อคฺคิเวสฺสน สุตฺวา อริยสาวโก สุขายปี เวทนาย นีพฺพิณฺทติ,
ทุกฺขายปี เวทนาย นีพฺพิณฺทติ, อทุกฺขมสุขายปี เวทนาย นีพฺพิณฺทติ,
นีพฺพิณฺทํ วิวรชฺชติ, วิวราคา วิมฺุจฺจติ, วิมฺุตฺตสฺมี วิมฺุตฺตมิตฺติ ญาณํ โหติ,..

(ม.ม. ๑๓/๒๐๕)

๑.๒ ลักษณะของวิปัสสนา

ยา เจว โข ปน อชฺฌตฺติกา ปจฺวีธาตุ,

ยา จ พาหิรา ปจฺวีธาตุ, ปจฺวีธาตุเรเวสา.

ตํ “เนตํ มม, เนโสหฺมสมฺมิ, น เมโส อตฺตา”ติ

เอวเมตํ **ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญา ย ทฺฐจพฺพํ.**

เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญา ทิสฺวา ปจฺวีธาตุยา นิพฺพินฺทติ,

ปจฺวีธาตุยา จิตฺตํ วิราเชติ.

(ม.มฺ. ๑๓/๑๑๔)

๑.๒ ลักษณะของวิปัสสนา

ยงฺกิลฺลิจิ รูปี อตีตानาคตปจฺจุปฺปนฺนํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา
โอสฺวาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณฺีตํ วา, ยํ ทูเร วา สนฺติเก วา,
สพฺพํ รูปี “เนตํ มม, เนโสหฺมสมฺมิ, น เมโส อตฺตา”ติ

เอวเมตํ ยถาภูตํ **สมฺมปฺปญฺญา** ทฏฺฐพฺพํ..เวทนา..สญฺญา..สงฺขารา..วิญฺญาณํ..
เอวํ **ปสฺสํ** ภิกฺขเว สุตฺวา อริยสวโก รูปสมฺมปี นินฺพินฺทติ, เวทนายปี นินฺพินฺทติ,
สญฺญาปี นินฺพินฺทติ, สงฺขารेषุปี นินฺพินฺทติ, วิญฺญาณสมฺมปี นินฺพินฺทติ,
นินฺพินฺทํ วิรชฺชติ, วิราคา วิมฺุจฺจติ, วิมฺุตฺตสมฺมิมิ วิมฺุตฺตมิตฺติ ญาณํ โหติ,
“ชฺีณา ชาติ, วุสฺสิตํ พุรหฺมจฺริยํ, กตํ กรณฺียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา”ติ ปชานาติ.

(วิ.ม. ๔/๒๒-๒๓)

๑.๒ ลักษณะของวิปัสสนา

สพฺพํ ภิกฺขเว อาทิตฺตํ, กิณฺจ ภิกฺขเว สพฺพํ อาทิตฺตํ.

จกฺขุํ ภิกฺขเว อาทิตฺตํ, รูปา อาทิตฺตา, จกฺขุวิญฺญาณํ อาทิตฺตํ, จกฺขุสมฺมผลฺโส อาทิตฺโต,
ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺมผลฺสปลฺจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตฺตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมฺมสุขํ วา, ตมฺปิ อาทิตฺตํ.

เกณ อาทิตฺตํ. รากคฺคิณา โทสคฺคิณา โมหคฺคิณา อาทิตฺตํ,

ชาติยา ชรามรณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺখেหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ อาทิตฺตนฺติ วทามิ.

โสถํ อาทิตฺตํ, สทฺทา อาทิตฺตา...ฆานํ อาทิตฺตํ, คนฺธา อาทิตฺตา...ชีวฺหา อาทิตฺตา, รสา อาทิตฺตา...

กาโย อาทิตฺโต, โผฏฺฐพฺพา อาทิตฺตา ... มโน อาทิตฺโต, ฌมฺมา อาทิตฺตา ...

เอวํ ปสฺสํ ภิกฺขเว สุตฺวา อริยสาวโก จกฺขุสฺมีปี นิพฺพินฺนฺตติ, รูเปสฺสุปี นิพฺพินฺนฺตติ,

จกฺขุวิญฺญาณฺเปี นิพฺพินฺนฺตติ, จกฺขุสมฺมผลฺเสปี นิพฺพินฺนฺตติ,

ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺมผลฺสปลฺจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตฺตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมฺมสุขํ วา,

ตสฺมีปี นิพฺพินฺนฺตติ ... นาปรํ อิตฺถตฺตยา'ติ ปชานาติ.

(วิ.ม. ๔/๕๔)

๑. ความรู้พื้นฐานวิปัสสนาภาวนาในพระไตรปิฎก

๑.๑ ตัวสภาวะของวิปัสสนา

๑.๒ ลักษณะของวิปัสสนา

๑.๓ ฐานะและตำแหน่งของวิปัสสนา

๑.๓ ฐานะและตำแหน่งของวิปัสสนา

วินโย สัวรตถาย, สัวโร อวิปปฏิสสารตถาย, อวิปปฏิสาโร ปามุชชตถาย,
ปามุชชํ ปิตตถาย, ปิตติ ปสฺสทฺธตถาย, ปสฺสทฺธิ สุขตถาย, สุขํ สมารตถาย,
สมาธิ ยถาภูตญาณทสฺสนตถาย, **ยถาภูตญาณทสฺสนํ นิพพิทตถาย,**
นิพพิทา วิวรคตถาย. วิวราโค วิมุตตตถาย, วิมุตฺติ วิมุตฺติญาณทสฺสนตถาย,
วิมุตฺติญาณทสฺสนํ อนุปาทาปรินิพฺพานตถาย. เอตทตฺถา กถา,
เอตทตฺถา มนฺตนา, เอตทตฺถา อุปนิสา, เอตทตฺถํ โสตาवरานํ,
ยทิทํ อนุปาทา จิตฺตสฺส วิโมกฺโข.

(วิ.ป. ๘/๓๖๖)

๑.๓ ฐานะและตำแหน่งของวิปัสสนา

เอวเมว โข ภิกขเว อวิชชูปนิสา สงขารา, สงขารูปนิสํ วิญญาณํ,
วิญญาณูปนิสํ นามรูปํ, นามรูปูปนิสํ สฬายตน์, สฬายตน์ูปนิโส ผสฺโส,
ผสฺสุปนิสา เวทนา, เวทน์ูปนิสา ตณฺหา, ตณฺหูปนิสํ อูปาทาณํ,
อูปาทาณูปนิโส ภโว, ภวูปนิสาชาติ, ชาตูปนิสํ ทุกขํ,
ทุกขูปนิสา สทฺธา, สทฺธูปนิสํ ปามุขขํ, ปามุขชูปนิสา ปีติ, ปีตูปนิสา ปสฺสทฺธิ,
ปสฺสทฺธูปนิสํ สุขํ, สุขูปนิโส สสมาธิ, **สมาธูปนิสํ ยถาภูตญาณทสฺสนํ,**
ยถาภูตญาณทสฺสนูปนิสา นิพพิทา, นิพพิทูปนิโส วิราโค,
วิราคูปนิสา วิมุตฺติ, วิมุตฺตูปนิสํ ขเยณาณํ.

(สํ.น. ๑๖/๒๓)

๑.๓ ฐานะและตำแหน่งของวิปัสสนา

ยัม ภิกฺขเว สตถารา กรณียัม สาวกานัม หิตตสีนา

อนุกมฺปกฺเณ อนุกมฺบิ อุปาทาย, กตัม โว ตัม มยา.

เอตานิ ภิกฺขเว รุกฺขมฺูลานิ, เอตานิ สฺุณฺณาคารานิ.

ฉายถ ภิกฺขเว, มา ปมาทตฺถ,

มา ปจฺฉา วิปฺปฏิสารีโน อหฺวตฺถ. อยัม โว อมฺหากัม อนฺุสาสนี.

(ม.มฺ. ๑๒/๒๑๕)

๑.๓ ฐานะและตำแหน่งของวิปัสสนา

ฌายเถภาติ อารมมณูปนิชฌมานน อฏฐตีสารมมณานิ
ลกขณูปนิชฌมานน จ อนิจจาทีโต ขนุธายตนาทีนิ
อุปนิชฌายถ สมถญจ วิปสฺสนญจ วฑฒเถภาติ วุตฺตํ โหติ.

(ม.มฺ.อ. ๑/๘๘)

๑.๓ ฐานะและตำแหน่งของวิปัสสนา

โส วัต ภิกขเว ภิกขุ กณฺหิ สงฺขารํ นิจฺจโต สมนุปลสฺสนโต
อนุโลมิกาย ขนฺติยา สมนุนาคโต ภวิสฺสตีติ เนตํ ฌานํ วิชฺชติ,
อนุโลมิกาย ขนฺติยา อสมนุนาคโต สมมตฺตนิยามํ โอกกมิสฺสตีติ
เนตํ ฌานํ วิชฺชติ,
สมมตฺตนิยามํ อโนกกมมาโน โสตาปตฺติผลํ वा สกทาคามิผลํ वा
อนาคามิผลํ वा อรหตฺตํ वा สจฺฉิกิริสฺสตีติ เนตํ ฌานํ วิชฺชติ.

(อง.ฉก.ก. ๒๒/๙๘)

๑.๓ ฐานะและตำแหน่งของวิปัสสนา

โส วัต ภิกขเว ภิกขุ สพฺพสงฺขาร อนิจฺจโต สมนุปสฺสนโต
อนุโลมิกาย ขนฺติยา สมนฺนาคโต ภวิสฺสตีติ จานเมตํ วิชฺชตี,
อนุโลมิกาย ขนฺติยา สมนฺนาคโต สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกมิสฺสตีติ
จานเมตํ วิชฺชตี,
สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกมมาโน โสตาปตฺติผลํ วา สกทาคามิผลํ วา
อนาคามิผลํ วา อรหตฺตํ วา สจฺฉิกิริสฺสตีติ จานเมตํ วิชฺชตี.

(อง.ฉก.ก. ๒๒/๙๘)

๑.๓ ฐานะและตำแหน่งของวิปัสสนา

โส วัต ภิกขเว ภิกขุ กณฺจิ สงฺขารํ สุขโต สมนุปลสฺสนโต..

เนตฺติ จานํ วิชชตี.

สพฺพสงฺขारे ทุกฺขโต สมนุปลสฺสนโต..

จานเมตฺติ วิชชตี.

(อง.ฉก.ก. ๒๒/๙๙)

๑.๓ ฐานะและตำแหน่งของวิปัสสนา

โส วัต ภิกขเว ภิกขุ กณฺหิ ฌมฺมํ อตฺตโต สมนุปลสฺสนโต..

เนตฺ ฌานํ วิชชตี.

สพฺพธมฺเม อนตฺตโต สมนุปลสฺสนโต..

ฌานเมตฺ วิชชตี.

(อง.ฉก.ก. ๒๒/๑๐๐)

๑.๓ ฐานะและตำแหน่งของวิปัสสนา

โส วัต ภิกขเว ภิกขุ นิพพานํ ทุกฺขโต สมนุสฺสนโต
อนุโลมิกาย ขนฺติยา สมนฺนาคโต ภวิสฺสตีติ เนตฺ ฌานํ วิชฺชติ,
อนุโลมิกาย ขนฺติยา อสมนฺนาคโต สมมตฺตนิยามํ โอกฺกมิสฺสตีติ
เนตฺ ฌานํ วิชฺชติ,
สมมตฺตนิยามํ อโนกฺกมมาโน โสตาปตฺตีผลํ वा สกทาคามิผลํ वा
อนาคามิผลํ वा อรหตฺตํ वा สจฺฉิกิริสฺสตีติ เนตฺ ฌานํ วิชฺชติ.

(อง.ฉก.ก. ๒๒/๑๐๑)

๑.๓ ฐานะและตำแหน่งของวิปัสสนา

โส วัต ภิกขเว ภิกขุ **นิพพานํ สุขโต** สมนุปลสฺสนุโต
อนุโลมิกาย ขนฺติยา สมนุนาคโต ภวิสฺสตีติ จานเมตํ วิชฺชตี,
อนุโลมิกาย ขนฺติยา สมนุนาคโต สมมตฺตนิยามํ โอกฺกมิสฺสตีติ
จานเมตํ วิชฺชตี,
สมมตฺตนิยามํ โอกฺกมมาโน โสตาปตฺตีผลํ वा สกทาคามิผลํ वा
อนาคามิผลํ वा อรหตฺตํ वा สจฺฉิกิริสฺสตีติ จานเมตํ วิชฺชตีติ.

(อภ.ฉก. ๒๒/๑๐๑)

๑.๓ ฐานะและตำแหน่งของวิปัสสนา

(๑) **ปลงจากขนฺธ อนิจฺจโต** ปสฺสณฺโต อนุโลมิกํ ขนฺตี ปฏฺฐิลภติ,
ปลงจฺจนฺํ ขนฺธานํ นิโรธํ “**นิจฺจํ นิพพานนฺ**”ติ ปสฺสณฺโต
สมมตฺตนิยามํ โลกุกมฺติ.

(๒) **ปลงจากขนฺธ ทุกฺขโต** ปสฺสณฺโต อนุโลมิกํ ขนฺตี ปฏฺฐิลภติ,
ปลงจฺจนฺํ ขนฺธานํ นิโรธํ “**สุขํ นิพพานนฺ**”ติ ปสฺสณฺโต ..

(๓) ปลงจากขนฺธ โรคฺโต, อารอคฺยํ นิพพานํ.

(๔) ปลงจากขนฺธ คณฺฐโต, นิคณฺฐโต นิพพานํ.

(๕) ปลงจากขนฺธ สลฺลโต, นิสลฺลํ นิพพานํ.

(ขุ.ป. ๓๑/๓๖ วิปัสสนากถา)

๑.๓ ฐานะและตำแหน่งของวิปัสสนา

- (๖) ปณจกฺขนฺธ อฆฺโต, อนโฆ นิพฺพานํ.
- (๗) ปณจกฺขนฺธ อาพาธฺโต, อนาพาโธ นิพฺพานํ.
- (๘) ปณจกฺขนฺธ ปรโต, อปรปฺปจฺจยํ นิพฺพานํ.
- (๙) ปณจกฺขนฺธ ปโลกฺโต, อปโลกธมฺโม นิพฺพานํ
- (๑๐) ปณจกฺขนฺธ อีตีโต, อนีติกํ นิพฺพานํ.
- (๑๑) ปณจกฺขนฺธ อุปทฺทวฺโต, อนุปทฺทวํ นิพฺพานํ
- (๑๒) ปณจกฺขนฺธ ภยฺโต, อภยํ นิพฺพานํ.

๑.๓ ฐานะและตำแหน่งของวิปัสสนา

- (๑๓) ปณจกฺขนฺธะ อุปสคฺคโต, อนุปสคฺคํ นิพฺพานํ.
- (๑๔) ปณจกฺขนฺธะ จลโต, อจลํ นิพฺพานํ.
- (๑๕) ปณจกฺขนฺธะ ปภงฺคฺโต, อปฺปภงฺคฺ นิพฺพานํ.
- (๑๖) ปณจกฺขนฺธะ อทฺธวโต, ธฺวํ นิพฺพานํ.
- (๑๗) ปณจกฺขนฺธะ อตฺถาณโต, ตฺถาณํ นิพฺพานํ.
- (๑๘) ปณจกฺขนฺธะ อเลณโต, เลณํ นิพฺพานํ.

๑.๓ ฐานะและตำแหน่งของวิปัสสนา

- (๑๙) ปณจกฺขนฺธ อสรณโต, สรณํ นิพพานํ.
(๒๐) ปณจกฺขนฺธ วิตฺตโต, อริตฺตํ นิพพานํ.
(๒๑) ปณจกฺขนฺธ ตฺตฺจฺฉโต, อตฺตฺจฺฉํ นิพพานํ.
(๒๒) ปณจกฺขนฺธ สฺสฺสฺสฺสโต, ปรมํ สฺสฺสฺสํ นิพพานํ.
(๒๓) ปณจกฺขนฺธ อนตฺตโต, ปรมภูจฺจํ นิพพานํ.
(๒๔) ปณจกฺขนฺธ อาทึนฺวโต, อนาทึนฺวํ นิพพานํ.
(๒๕) ปณจกฺขนฺธ วิปริณามธมฺมโต, อวิปริณามธมฺมํ นิพพานํ.

๑.๓ ฐานะและตำแหน่งของวิปัสสนา

- (๒๖) ปญจกฺขนฺธ อสารกโต, สारं นิพพานं.
(๒๗) ปญจกฺขนฺธ อสมฺมุสโต, อนสมฺมุลํ นิพพานं.
(๒๘) ปญจกฺขนฺธ วรฺกโต, อวรกํ นิพพานं.
(๒๙) ปญจกฺขนฺธ วิภวโต, อวิภวํ นิพพานं.
(๓๐) ปญจกฺขนฺธ สาสวโต, อนาสวํ นิพพานं.
(๓๑) ปญจกฺขนฺธ สงฺขตโต, อสงฺขตํ นิพพานं.
(๓๒) ปญจกฺขนฺธ มารามิสโต, นีรามิสํ นิพพานं.

๑.๓ ฐานะและตำแหน่งของวิปัสสนา

- (๓๓) ปณฺจกฺขนฺธเช ชาตฺถมฺมโต, อชาตํ นีพฺพานํ.
(๓๔) ปณฺจกฺขนฺธเช ชรารมฺมโต, อชรํ นีพฺพานํ.
(๓๕) ปณฺจกฺขนฺธเช พฺยารฺถมฺมโต, อพฺยารฺถมฺมํ นีพฺพานํ.
(๓๖) ปณฺจกฺขนฺธเช มรณธมฺมโต, อมตํ นีพฺพานํ.
(๓๗) ปณฺจกฺขนฺธเช โสภกธมฺมโต, อโสภกํ นีพฺพานํ.
(๓๘) ปณฺจกฺขนฺธเช ปรีเทวธมฺมโต, อปรีเทวํ นีพฺพานํ.

๑.๓ ฐานะและตำแหน่งของวิปัสสนา

(๓๙) ปณฺจกฺขนฺธ อฺปายาสธมฺมโต ปสฺสนโต

อนฺุโลมิกํ ขนฺตี ปฏฺฐิตฺติ, ปณฺจนํ ขนฺธานํ นิโรโธ

“อนฺุปายาสํ นิพฺพานนฺ”ติ ปสฺสนโต สมฺมตฺตนิยามํ โอกกมฺติ.

(๔๐) ปณฺจกฺขนฺธ สงฺกิลฺลสิกธมฺมโต ปสฺสนโต

อนฺุโลมิกํ ขนฺตี ปฏฺฐิตฺติ, ปณฺจนํ ขนฺธานํ นิโรโธ

“อสงฺกิลฺลจฺ्ञํ นิพฺพานนฺ”ติ ปสฺสนโต สมฺมตฺตนิยามํ โอกกมฺติ.

สวัสดีครับ